

KIRKLARELİ AĞIZLARINDA SES OLAYLARI

Cevdet ŞANLI

Ağız çalışmaları, dil denilen, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan vasıtanın belki de en önemli bölümünü teşkil etmektedir. Bu ister dilin iç tarihi yönünden, ister dış tarihi yönünden, ister dış tarihi yönünden değerlendirilsin, önemi ortadadır.

Türk Dili dün olduğu gibi bugün de geniş bir coğrafi alanda konuşulan bir dildir. Türk Dili, tarihî seyir içerisinde, hem sosyal ve kültür değişimleri sonucunda hem de maddî değişimler sonucunda şekil ve kelime hazinesi yönünden bir hayli çalkantılara maruz kalmış olsa bile, ağızlar bakımından en zengin diller arasındadır.

Türkler Rumeli'ye 14. yy. içerisinde çıkmaya başlamışlar ve bu tarihten beş yüz yılı aşkın zamandan beri -göçler olsa bile- aynı coğrafi sahada varlıklarını devam ettirmektedirler. Türkler'in İslamlık'tan önce Balkanları da içine alan bir Batı hakimiyetini tarih içerisinde görmekteyiz. Bunu bir kenara bırakmak mümkün değildir.

Türkler Balkanlarda aynı dine mensup olmayan millet ve topluluklarla birlikte yaşamış olmalarına rağmen, dinlerine olduğu kadar, dillerine de sahip çıkmışlardır. Bununla beraber müşahade edilen odur ki, Rumeli'de konuşulan Türkçe zamanla oluşmuştur. Bu alan "Rumeli Ağızları" olarak adlandırılmaktadır.

Derleme ve çalışma sahası olarak ele aldığımız Kırklareli ili merkez ilçe köyleri âdetâ Rumeli ağızlarının hülasası şeklindedir. Derleme yaptığımız sahanın halkı, Balkan ülkelerinden gelmiş olan geçmen Türklerden oluşmaktadır. Göçmen olarak gelen bu topluluklar Gacallar, Dağlılar, Boşnaklar, Pomaklar, Tatarlar ile geldikleri memleket veya şehirlere göre adlandırılan diğer topluluklardır.

Derleme metinlerimizde karşımıza çıkan şudur ki, hangi ad ile anılırlarsa anılınsınlar bütün bu topluluklar, tarih içinde olduğu gibi bugün de aynı coğrafyada yaşayan ve birbirlerinin ağız özelliklerini kullanan topluluklardır. Bu sebeple Rumeli ağızlarını, Dağlı Ağızı, Gacal Ağızı vb. gibi kesin sınırlarla tespit etmek mümkün değildir.

Derlemelerimizde bugünkü yazı dilimize kıyasla bazı ses olaylarının ortaya çıktığı görülmektedir. Biz çalışmamızda bu olayları şu şekilde guruplandırdık.

A. ÜNLÜ DEĞİŞİMLERİ

1. **Ünlü uzaması:** Bölgemizde çok sık görülen bir ses olayıdır. Genellikle *g, ğ, h, k, k, n, r, v, y* gibi ünsüzlerin düşmesi ile oluşmaktadır.

Örnekler: malup < mağlup(1), dānın < dağın (7), bāçeye < bahçeye (7), bīrāmışlar < bırakmışlar (17), īsan < insan (2), koydulā < koydular (2), sōna < sonra(1), dūmek < dövme(17), sēmiş < sevmiş(1), şūle < şöyle(1), ūle < öyle(2), tīzem < teyzem(2).

a. Ünlü karşılaşması ile ünlü uzaması:

inşātlarda < inşaatlarda (6), mālīm < muallim (7), sāt < saat (8),
şūru < şuuru (19).

b. Tonlama ve telaffuz dolayısıyla ünlü uzaması:

ayārız < haydarız(5), toplārız < toplarız(5), sel < sel(7), çīlek < çilek(7).

c. Hece kaynağmasından dolayı ünlü uzaması

sēr < sefer(3), būn < bugün(8), bārılar < bağıryorlar(1), yōruz < yoğururuz(7) rātız < rahatız(5), bēm < benim(15).

2. Ünlü ikileşmesi (İki ünlünün yan yana gelmesi)

Bölgemizde özellikle ünsüz düşmesi sonucunda ünlüler yan yana gelmekte ve bir birine tesir etmeden kendi değerlerinde kullanılmaktadır.

Paşa_eri'ne < Paşayeri'ne(16), ne_ā < neye(14), yı_arsın < yığarsın(11), so_ān < soğan(20), Alla_ım'a < Allahım'a(6), ya_ūt < yahut(10), u_āla < ovala(14).

3. **Ünlü uyumu:** Yazı dilimizde istisna olarak kabul edilen "iken" zarf-fiili, "ki" aitlik eki, "-yor" şimdiki zaman eki, "leyin" eki bölgemiz ağızlarında uyuma tabi olmuştur.

durukan < durur iken(2), uçarkasına < uçar iken(15), çıkarıkan < çıkar iken(2), kızanka < kızan iken(4), sönakı < sonraki(2), berakkı < Beri yankı(2), sabālān < sabahleyin(4), sabālayın < sabahleyin(11), saldırıya < saldırıyor(2), pişiriye < pişiriyor(2), gidiyez < gidiyoruz(17).

4. Ünlü uyumunun bozulması: Bölgemizde mevcut olan bu ses olayı, Karadeniz bölgesinin ses özelliklerini hatırlatmaktadır.

kalı < kaldı(5), dayattı < dayattı(5), düyerdik < döverdik(20), biçerdik < biçer idik(20), Türkiya < Türkiye(6), geliminin < geliminin(4), şindıcık, şimdıcık(20), terlik < terlik(20), tatlı < tatlı(20), bilirdim < bilirdim(20), dedim < dedim(20), fekat < fakat(22), māserede < muhasarada(16).

5. Ünlülerin kendi aralarındaki değişimleri: Bölgemiz ağızlarında ünlüler arasında düzlük-yuvarlaklık, darlık-genişlik, incelik-kalınlık bakımlarından ünlülerin değişimleri sıkça rastlanan hadiselerdir.

oraqlerle < oraklar ile(5), eni < yani(8), Fatme < Fatma(15), izliyörü < izliyor(15), öcüm < hücum(13), hüdüd < hudud(17), süfür < sahur(18), muāre < mübārek(16), nufus, nüfus(16), iziyet < eziyet(6), teneki < teneke(6), gine < gene(15), civep < cevap(16), patatiz < patates(20), kalkırdık < kalkardık(15), yatır < yatar(21) nanni < ninni(4), undan < undan(15), kumisyani < komisyonu(14), öküz < öküz(20), eşkence < işkence(10), eskan < iskan(10), büber < biber(6), böberini < biberini(15), bıginki < bugünkü(13), vapır < vapur(2), koliba < kulübe(8), albiki < halbuki(13), fasile < fasulye(4).

6. Ünlü türemesi: Bölgemizde özellikle *l-*, *r-* gibi seslerle başlayan kelimelerin başında ünlü türemesi görülmektedir. Bunun yanında ortada ve sonda da ünlü türemesinin olduğu müşahade edilmektedir.

ilāzım mı < lāzım mı(4), Urumeli < Rumeli(14), iremazan < ramazan(7), irāmetli < rahmetli(10), ırāta < rahata(10), Alamannar < Almanlar(1), tirene < trene(1), kırık gün < kırık gün(20), ordakene < orada iken(4), bu kadar < bu kadar(15), istemiyeri < istemiyor(15).

7. Ünlü düşmesi: Bölgemiz ağızlarında tespit ettiğimiz örnekler şu şekildedir: berki < bir iki(1), derke < der iken(1), neçin < ne için(8), ufağ-fağ < ufağ(9), binçüz < bin üç yüz(22), orda < orada(1), burdan < buradan(1), boryı < burayı(8), nezman < ne zaman(3), ovkıt < o vakit(3), nevkıt < ne vakit(11), etlerni < etlerini(5), day < dayı(8), yirm-bej < yirmi beş(9), ertes- sabā < ertesi sabah(8).

8. Ünlü birleşmesi: Derlediğimiz metinlerde ünlü birleşmesi iki ünlünün karşılaşması neticesinde meydana gelmektedir. Bu olurken ya ünlü uzaması olmakta, veya uzama olmadan sadece ünlünün biri telaffuz edilmektedir.

tönnarı < te onları(8), bölum < be oğlume(12), tōrda < te orada(5), nāricam < ne arayacağım(8), ıkadam < iki adam(12), ombaşdım < onbaşı idim(21), tānedi < tane idi(18).

9. Ünsüz düşmesi: Bölgemiz ağızlarında başta, ortada ve sonda olmak üzere üç grupta inceleyebileceğimiz ünsüz düşmesi mevcuttur. Genellikle *g, h, l, y* gibi ünsüzler başta düşmektedir.

Başta: ani < hani(1), erkez < herkes(1), amırda < hamurda(11), Useyin < Hüseyin(21), oca < hoca(19), Ozan < Lozan(1), üzüm < lüzum(8), uruldu < vuruldu(6), üz < yüz(13), etmiş < yetmiş(18), eşili < yeşili(6).

Ortada: şini < şimdi(5), çit < çift(6), yuka < yuka(15), doru < doğru, aşam < akşam(4), isilcek eksilecek(2), ba < bana(8), sa < sana(15), giti < gitti(5), rasladım < rastladım(8), acık < azcık(4), atmış < altmış(1).

Sonda: günā < günah(3), anca < ancak(10), muāre < mübarek(16), derke < derken(1), içi < için(3), kada < kadar(1), bi < bir(1), veri < verir(12), turiz < turist(8), cif < çift(10), serbez < serbest(16).

B. ÜNSÜZ DEĞİŞMELERİ:

Türk Dili'nin tarihî gelişmesi içinde meydana gelen ünsüz değişimleri bölgemizde de mevcut olup, bunun yanında bölgemize mahsus değişimler de vardır.

guruş < kuruluş(2), ğız(15), ğaldı < kaldı(17), egmek < ekmek(4), datlımız < tatlımız(15), sever < sefer(21), bidesini < pidesini(11), domatiz < domates(6), taz < tas(4), raz < rast(8), Kafkaslılar(6).

İkiz ünsüzlerin tekleşmesi: Özellikle yabancı menşeli kelimelerdeki çift ünsüzlerden biri genellikle düşmektedir.

müdet < müddet(9), baqqalı(3), dükān < dükkān(3), sünet < sünnet(22), evel < evvel(3).

Ünsüz ikizleşmesi: Aslında mevcut olmadığı halde, kanaatimizce vurgu sebebiyle ortada ünsüzlerin ikizleştiği görülmektedir.

saqqın < saqın(21), sekkis < sekiz(3), hemmen < hemen(15).

Benzeşme: Özellikle *l*, *n*, *m* gibi ünsüzler yan yana ister bir kelime içerisinde, ister kendisinden önce veya sonra olan kelimenin başında veya sonunda olsun umumiyetle benzeşme gösterirler.

konuştun mu < konuştuğun mu(5), Osmanlı < Osmanlı(3), Yunanlılar < Yunanlılar(1), tirenne < trenle(8), bin nira < bin lira(5), zamanna < zamanla(10).

Sonuç

Türk Dili'nin Rumeli ağızları içerisinde yer alan Kırklareli Ağzı, Türk Dili'nin diğer ağızlarında mevcut olan ses olaylarını bünyesinde taşımakla birlikte, kendine has özellikler de arz etmektedir.

Bu özellik Türk Dili'nin, bilinen tarih içerisinde-hangi coğrafi alanda olursa olsun- hemen aynı ses olaylarına maruz kaldığını ve dilin devamlılığını ortaya koymuştur. Bugün bu alandan kilometrelerce uzakta olan Türk Dili'nin lehçe şive ve ağızlarında da bu gibi olayları müşahade etmek mümkündür. Böyle bir olayın mevcut oluşu, kanaatimizce Türkçe'nin konuşma dili bölümünün işlekliliğinin bir ifadesidir.

Ağız çalışmaları, Türk Dili için hem bir kaynak teşkil edecektir; hem de dilimizin geniş coğrafyada bütünlük arz ettiğini ortaya koyacaktır. Bu itibarla, yapmış olduğumuz bu küçük araştırma ve çalışmanın alanla alakalı olanlara faydalı olacağı kanaatindeyiz.

NOT: Örneklerde rakamlarla ifade ettiğimiz rumuzlar kaynak kişileri göstermektedir. Buna göre rakamların ifade ettikleri kaynak kişiler şöyledir:

- 1: İlyas İnal, 69, yaşında, Çeşmeköy, Merkez, Kırklareli
- 2: Şaziye Güre, 90 yaşında, Dolhan Köyü, Merkez, Kırklareli
- 3: Süleyman Aytekin, 75 yaşında, Erikler Köyü, Merkez, Kırklareli
- 4: Zehra Yeşilfidan, 80 yaşında, Eriklice Köyü, Merkez, Kırklareli
- 5: Zehra Başmaya, 77 yaşında, Eriklice Köyü, Merkez, Kırklareli
- 6: Ayni Yavuz, 83 yaşında, Eriklice Köyü, Merkez, Kırklareli
- 7: Havva Çilek, 62 yaşında Kadıköy Köyü, Merkez, Kırklareli
- 8: Harun Küçük, 76 yaşında, Karakoç Köyü, Merkez, Kırklareli
- 9: Refiye Evren, 68 yaşında, Kayalı Köyü, Merkez, Kırklareli

- 10: Mustafa Ekici, 75 yaşında, Kayalı Köyü, Merkez, Kırklareli
- 11: Saniye Işık, 78 yaşında, Kayalı Köyü, Merkez, Kırklareli
- 12: Şasine Koza, 75 yaşında, Kayalı Köyü, Merkez, Kırklareli
- 13: Mehmet Tüfekçi, 81 yaşında, Kayalı Köyü, Merkez, Kırklareli
- 14: Hatice Gündüz, 77 yaşında, Kızılcıkdere Köyü, Merkez, Kırklareli
- 15: Fatma Babacık, 82 yaşında, Koyunbaba Köyü, Merkez, Kırklareli
- 16: Mehmet Olgun, 90 yaşında, Koyunbaba Köyü, Merkez, Kırklareli
- 17: M. Salih Yıldız, 89 yaşında, Koyunbaba Köyü, Merkez, Kırklareli
- 18: Fettane Güzelel, 75 yaşında, Paşayeri Köyü, Merkez, Kırklareli
- 19: Lütfiye Akpınar, 42 yaşında, Yoğuntaş Köyü, Merkez, Kırklareli
- 20: Asiye Solmaz, 71 yaşında, Yoğuntaş Köyü, Merkez, Kırklareli
- 21: Hüseyin Aslın, 81 yaşında, Yoğuntaş Köyü, Merkez, Kırklareli
- 22: Hüseyin Karasu, 80 yaşında, Yoğuntaş Köyü, Merkez, Kırklareli